

Зикирова Г.А., Саадалов Т.Ы.

ПРАКТИКАЛЫК САБАКТАРДЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Зикирова Г.А., Саадалов Т.Ы.

ТЕХНОЛОГИИ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ

G.A. Zikirova, T.Y. Saadalov

TECHNOLOGY OF PRACTICAL EXERCISES

УДК: 37.373.6:51

Бул макалада кесиптик мектептердин окуу процессинде практикалык сабактарга да кеңири орун берилет. Практикалык сабактардын максаты кийинки кесиптик ишмердикте зарыл болгон практикалык ыкма-көндүмдөрдү, окуу же кесиптик ыкмаларды калыптандыруу болуп эсептелет. Практикалык сабактар адистиктин окуу планындагы дээрлик бардык дисциплиналарды окуп-үйрөнүүдө маанилүү ролду ээлейт. Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар студенттердин маалыматы же айрым иш аракеттерди кайра өндүрүүсүн эмес, алардын окуу-таануу, изилдөө, долбоордук, кесиптик ишмердигин уюштуруу үчүн колдонулат. Ошондуктан универсалдык жана кесиптик компетенттүүлүктөрдү атайын компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар аркылуу калыптандыруу көрсөтүлөт.

Негизги сөздөр: компетенттүүлүк, компетенция, билим, билгичтик, көндүм, имитациялоо, адаптация, болоочко тогу адистер, мониторинг, коммуникативдүү маселе, эффективдүү.

В данной статье будет уделяться большое внимание практическим занятиям в учебном процессе профессиональных школ. Целью практических занятий является формирование практических навыков, учебных или профессиональных навыков, необходимых в последующей профессиональной деятельности. Практические занятия играют важную роль в изучении практической стороны всех дисциплин по специальностям согласно учебному плану. Компетентностно-ориентированные задачи используются для организации учебно-познавательной, исследовательской, проектной, профессиональной деятельности студентов, а не для воспроизведения ими информации или определенных действий. Поэтому указывается формирование универсальной и профессиональной компетентности через задачи, ориентированные на специальные компетентности.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, знание, умение, навык, имитация, адаптация, будущие специалисты, мониторинг, коммуникативные задачи, эффективность.

This article will also pay great attention to practical training in the educational process of vocational schools. The purpose of practical training is the formation of practical skills, training or professional skills required in subsequent professional activities. Practical classes play an important role in the

study of the practical side of all disciplines in the specialties according to the curriculum. Competence-oriented tasks are used for the organization of educational and cognitive, research, project, professional activities of students, and not for the reproduction of information or certain actions. Therefore, the formation of universal and professional competence through tasks focused on special competencies is indicated.

Key words: competence, competence, knowledge, abilities, skills, imitation, adaptation, future specialists, monitoring, communicative tasks, effective.

Кесиптик мектептердин окуу процессинде практикалык сабактарга да кеңири орун берилет. Практикалык сабактардын максаты кийинки кесиптик ишмердикте зарыл болгон практикалык ыкма-көндүмдөрдү, окуу же кесиптик ыкмаларды калыптандыруу болуп эсептелет. Практикалык сабактар адистиктин окуу планындагы дээрлик бардык дисциплиналарды окуп-үйрөнүүдө маанилүү ролду ээлейт.

Студенттердин чыгармачыл жөндөмү ага карата атайын шарттарды түзүү менен өнүктүрүлө тургандыгы талашсыз. Ой жүгүртүү процесси проблемалуу окутууда толугураак көрүнөт жана өнүгөт, бул технология көбүн эсе үйрөнүүчүлөрдүн жаңы билимдерге өз алдынча ээ болуусуна негизделген. Ошондуктан универсалдык жана кесиптик компетенттүүлүктөрдү атайын компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар аркылуу калыптандыруу өтө маанилүү. Мындай тапшырмалар окутуучуга студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу боюнча мүмкүнчүлүктөрүн бир кыйла кенейтет, өздөштүрүлүүчү материал боюнча негизги жана кесиптик компетенттүүлүктөргө ээ болууга студенттин проблемаларын көбүрөөк так аныктаганга, компетенцияларды калыптандырууга жардам берет. Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар (КБТ) деп, студентте өздөштүрүлгөн билимдерди практикалык ишмердикте жана күндөлүк турмушта колдонуу билгичтигин калыптандыруу милдетин жүзөгө ашыруучу тапшырмалар аталат.

Ал эми мыйндай тапшырмалар окууларда, окуу колдонмолордо сейрек кездешет, ошондуктан аларды түзүү, иштеп чыгуу анча жеңил эмес жана окутуучу-

лардан компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалардын өзгөчөлүктөрү жөнүндө билимдерди талап кылат [1, 224-б.].

Демек, компетенттүүлүк – бул өздөштүрүлгөн билимдерди практикалык ишмердикте жана күндүлүк турмушта колдонуу билгичтиги болсо, анда компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар ушул милдетти жүзөгө ашырууга багытталган.

Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар окуу процессиндеги билим берүүдө компетенттүүлүк моделди ишке ашыруунун, айрым окуу предметинин мазмунун да, технологиясынын да, мониторингин да, б.а. окутуунун жана окуу процессинде окутуучулардын даярдыгынын сапатын баалоонун каражаты катары колдонулушу мүмкүн.

Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалардын салтык маселелерден өзгөчөлөнгөн белгилери катары төмөнкүлөр эсептелет:

- турмуштук жагдайды имитациялоочу (ишкердик түзүмү);
- окутуучулук (үйрөтүүчүлүк) мүнөзү, адаптациялануусу;
- бир предметтик областтын билгичтиктери менен чектелбегендиктери;
- кадимки окуу маселесине салыштырмалуу берилгендердин топтомунун сезилээрлик көп болушу (ашыкча берилгендер да болууга тийиш);
- зарыл болгон айрым маалыматтардын жетишсиздиги болот (студенттердин ар түрдүү булактарды пайдаланып, мындай маалыматтарды өз алдынча толуктоосу божомолдонот) [2].

Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар төмөнкүдөй типтери кездешет:

- предметтик компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар;
- предметтер аралык компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар;
- практикалык, кесиптик компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар.

Окутуучу компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларды иштеп чыгууда төмөнкүлөрдү эске алуусу сунушталат:

1) Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар белгилүү үлгүнү калыбына келтирүүдөн билимди өз алдынча толуктоого өтүүнү талап кылат;

2) Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларга тааным эмес проблеманы, же жагдайды анализдөөгө жаңы, мурда үйрөтүлбөгөн мамилени издөөнү жана иштеп чыгууну талап кылат. Бул болсо, айкын эмес, бүдөмүктүүлүк жагдайларда чечим кабыл алууну шарттайт. Бул жерде проблеманы, жагдайды чечүү практикалык, кесиптик мааниге ээ болушу мүмкүн,

же личносттук, социалдык же таанып билүү кызыкчылыкка ээ болушу мүмкүн.

3) Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар ооз эки же жазуу жүзүндө белгилүү параметрлерге (тематикага коммуникативдүү маселеге, көлөмгө, формага) ээ болот.

4) Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар бардык, негизги жөндөмдөрдү калыптандыруу процессинин эффективдүүлүгүн көтөрүү максатында аң сезимдүү, далилдүү жана орундуу колдонууну талап кылат.

Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар студенттердин маалыматы же айрым иш аракеттерди кайра өндүрүүсүн эмес, алардын окуу-таануу, изилдөө, долбоордук, кесиптик ишмердигин уюштуруу үчүн колдонулат. Анткени компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларда диагностикалык, тарбиялык, аксиологиялык, мотивациялык стимулдаштыруучу, башкаруучу, текшерүүчү - баалоочу функциялар менен катар предметтик ишмердик функция үстөмдүк кылат. Ал функция студентке дисциплиналарды окуп үйрөнүүдү болгон билимдер, билгичтиктер, көндүмдөрдүн таанып-билүүнүн квазикесиптик жана кесиптик маселелерди колдонуусунда көрүнөт. Ошентип, компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар ишмердикти аткаруу үчүн зарыл болгон билимдер, билгичтиктер, көндүмдөр жана өздүк сапаттарда өзүндө интеграциялоочу көндүмдөрдүн калыптанышына мүмкүнчүлүк түзөт [1].

Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалардын айрым мисалдарын карап көрөлү.

Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалардын түзүмүнө стимул, тапшырмалык формилировка, булактар, текшерүү инструменти, бланк көрсөтүлөт:

- стимул тапшырманын контекстине чөмүлүү абалына келтирет жана аны аткарууну мотивдеширет;
- тапшырмалык формилировка тапшырманы аткаруу үчүн керек болгон окуучулардын ишмердигин көргөзөт;
- маалыматтын булагы тапшырманы аткаруу үчүн зарыл болгон маалыматты камтыйт;
- тапшырманы аткаруунун бланкы, түзүмдөштүрүлгөн жоопту жана атайын берилген формада белгилениши зарыл болгон учурда керек;
- баалоо инструментине критерийлердин шкаласы, көрсөткүчтөрдү, моделдик жооптор. Байкоолордун бланкы ж.б.у.с. кийрилет.

Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалардын төмөнкүдөй негизги типтери белгилүү:

1) Предметтик компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар: шартында предметтик мазмундун

кеңири спектердеги байланыштарын тургузуу жана колдонуу талап кылынат; шартты анализдөөдө ар түрдүү формада берилген маалыматты бириктирүү аркылуу чыгаруунун жолу түзүлөт. Алынган натыйжалар тапшырманы чечүүнүн таанып билүүчүлүк маанисин камсыздоо менен, башка тапшырмалардын аткарылышында колдонулушу ыктымал.

2) Практикалык компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар: шартында практикалык жагдай баяндалат, аны чечүүдө түрдүү предметтик областтардан билимдерди эле эмес, окуучунун практика, күндөлүк тажрыйбадан алган билимдерин да колдонуу керек болот. Маселеде берилгендер реалдуулукка туура келгендей алынышы абзел, мисалы, өлчөмдөр, баалар, статистикалык маалыматтар ж.б. Алынган натыйжа окуучу үчүн маани маңызы, турмуштук жагдайга, практикалык ишмердикке тиешеси бар болушу баалуу.

3) Предметтер аралык компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар: шартында жагдай бир предметтик областтын терминдеринде башка предметтик областтын түшүнүгү айкын же айкын эмес түрдө колдонуу менен баяндалат. Аны чечүү үчүн тиешелүү областтардан билимдерди колдонуу керек болот, көрсөтүлгөн предметтик областтардын көз карашында шартты иликтөө, ошондой эле жетишпегендиктерди изилдөө талап кылынат, маселенин жообу окуучулар тапкан маалыматтардан көз каранды болушу ыктымал [3].

Билим берүүнүн сапатын жогорулатуу компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалардын мааниси, орду, анын структурасы, өзгөчөлүктөрү жөнүндө адабияттардын бар болгондугуна карабастан, окуу процессине кийирүүгө даяр компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларды камтыган дидактикалык материалдар жокко эсе. Ушуга байланыштуу окутуучулар өз дисциплиналары боюнча компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга жана баалоого багытталган тапшырмаларды өз алдынча иштеп чыгууга муктаж. Ошол эле учурда окутуучунун компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларды түзүүгө жөндөмдүүлүгү анын кесиптик компетенттүүлүгүн билдирет. Дисциплинанын мазмунуна жана калыптануусуна компетенттүүлүктөрдүн өзгөчөлүктөрүнө жараша тиешелүү компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларды түзүү, конструкциялоо кандайдыр спецификага ээ болушу керек. Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларды иштеп чыгууга карата төмөнкүдөй жалпыланган алгоритмди келтиребиз:

- калыптандырууга же баалоого тийиш болгон компетенттүүлүктөрдүн аспекти аныктоо;
- бөлүнүп алынган аспекти негизинде маселе

түзүү;

- пландалган ишмердикти жүзөгө ашырууга мүмкүндүк берген булактарды издөө;
- мотивдерди жана стимулдарды табуу;
- моделдик жоопторду, маселени чечүүнүн натыйжасын көрсөтүүгө карата бланктарды жана инструкцияларды түзүү;
- тапшырманы өздүк экспертизациялоого.

Келтирилген алгоритмде экинчи этап өтө маанилүү. Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларды түзүүдө алгач маселенин мазмуну тандалат: предметтик, предметтер аралык же практикалык. Төмөндө салттык маселелерден пайдаланып, көрсөтүлгөн типтеги компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларды алуунун ыкмалары келтирилет.

1) Адатта биз колдонуп жүргөн предметтик маселелерге берилгендерге маалыматтарды кошумчалоо, же зарыл керектүү берилгендерден айрымдарын чыгарып салуу аркылуу аны компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларга өзгөртүп түзүүгө болот. Ошондой эле бир нече типтүү маселелерди бириктирүү менен да компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларды алуу мүмкүн.

2) Маселелерде берилгендерди, же маселенин шартын, же талабын башка предметтин материалдары менен байланыштыруудан алынган компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар предметтер аралык мүнөзгө ээ болушат.

3) Предметтик маселенин натыйжаларын колдонууну иллюстрациялоочу, ал предметтик маселеге ылайык келген турмуштук же кесиптик жагдайды тандоо менен практикалык мазмундагы компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар түзүлөт [4].

Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмаларды иштеп чыгууда дагы бир орчундуу этап- бул стимул жана мотивдерди калыптандыруу. Ал негизинен студенттин таанып-билүүсүндөгү кыйынчылыктарды четтетүүсү жана жаңы билимдер, билгичтиктер, көндүмдөргө жана тажрыйбага ээ болуусу менен байланыштуу.

Болочок математика мугалимдерин даярдоодо «Маселелерди иштөө практикуму» (МИП) дисциплинасы боюнча компетенттүүлүккө багытталган тапшырманы баяндап көрөлү. Адатта, МИП боюнча жыйнактарда көбүн эсе маселенин чечимин табуу тапшырмасы гана коюлат.

Стимул. Силер физика-математикалык профилдеги мектепке мугалим болуп иштейсинер. Төмөндө сунушталган сабактагы кырдаалды баалагыла, чечимдердин мүмкүн болгон варианттарын аныктагыла, алардын ичинен оптималдуусун негиздүү тандап алгыла. Кырдаалды анализдөөнүн негизинде өзүңөрдүн

методикалык өнүмдү (продукт) көрсөткүлө.

Тапшырмалык формулировка.

Физика-математикалык профилдеги класстын

окуучуларына $ax + \sqrt{-7 - 8x - x^2} = 2a + 3$

Тендемесинин жалгыз чечими боло тургандай, **a** параметринин бардык маанилерин тапкыла деген тапшырма берилген. Бир убакыт өткөндөн кийин окуучулардын көпчүлүгү тапшырмаларды аткаргандыгын билдиришет. Окуучулар мугалимдин «маселенин канча чечими бар» деген суроосуна «үч» деп жооп беришти. Анда мугалим окуучуларга жооп туура эмес болгондуктан, чыгарылышты дагы бир жолу текшерүүсүн сунуштады. Бир нече убакыттан кийин окуучулар баягы эле жоопту кайталашты.

Тапшырма:

1) Жогоруда келтирилген тендеменин туура чечиминин варианттарын аныктагыла.

2) Силердин оюңар боюнча окуучулар тендемени кантип чыгарышкан? Окуучулардын чыгарылыштарынын мүмкүн болгон варианттарын сунуштагыла. Окуучулар тапшырманы эмне үчүн аткара албагандыгынын себебин көрсөткүлө.

3) Силердин оюңарча, кайсы чечимге артыкчылык берүүгө болот жана ал кайсы көз караштан:

а) мектептин бүтүрүүчүсүнүн математикалык даярдыгынын сапатын өлчөө жана баалоо боюнча; б) окуучунун; в) окуучуларды ЖРТга даярдап жаткан мектеп мугалиминин.

4) Математика сабагында даярдалган жогорудагы ситуацияны анализдегиле. Мугалимдин андан аркы иш аракети кандай болушу ыктымал? Окуучулардын өз иштеринде жиберген каталарын табууга жардамдашуу үчүн силер эмне жасайт элеңер?

5) Ушул тендемени чечүү боюнча окуучулар

менен иштөөнүн методикасын иштеп чыккыла. Тапшырманы чыгаруунун блок схемасын түзгүлө.

б) 1-5-тапшырмаларды аткаруунун жыйынтыгын жазып көрсөткүлө.

Тапшырманы аткаруунун бланкы. Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалардын жыйынтыктары отчет, сабактын план-конспекти жана электрондук презентация түрүндө көрсөтүлөт.

Текшерүүнүн инструменти үчүн атайын эксперттик баалоо барагы колдонулат. Ал ИК-3 «Жаңы жагдайды жана анын келип чыгуучу учурларды баалайт, ага адаптацияланат» компетенциясынын калыптандык деңгээлин баалай турган көрсөткүчтөрдөн, параметрлерден жана аларга туура келүүчү баллдардан түзүлөт [5].

Ошентип, компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалар студенттерде компетенцияларды калыптандыруунун негизги каражат катары кызмат кылат.

Адабияттар:

1. Алтыбаева М. Кесиптик билим берүүдө окутуунун натыйжаларын долбоорлоо маселелери [Текст]. - Ош. 2018. - 224-б.
2. Зикирова Г.А. Деловое отношение и профессиональная компетентность. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана журналы, №1. - Бишкек, 2019. - С. 155-158.
3. Мадраимов С., Закиров Н. 10-11-класстын Геометрия окуу китебиндеги маселелердин чыгарылыштары [Текст]. - Ош, 1989. - 104-б.
4. Маклаков А.Г. Профессиональный психологический отбор персонала [Текст] / Теория и практика: учебник для вузов. - СПб.: Питер, 2008. - С. 480.
5. Турдубаева К.Т. Компетенттүүлүккө багытталган тапшырмалардын иштеп чыгуунун өзгөчөлүктөрү / ОшМУнун жарчысы, №3, Атайын чыгарылыш, 2018. - 183-187-беттер.